

GENÇLER ÇEVRECİ DAVRANIŞTA ÇEKİMSER, KIZ ÖĞRENCİLER ERKEKLERDEN DAHA DUYARLI

Ahu Ergen*, Seda Gökçe Turan* ve Barış Gençer Baykan**

Yönetici Özeti

İstanbul'da lise son sınıfta eğitimine devam eden 16-17 yaş grubunu kapsayan 1034 kişilik örnekleme yaptığımız araştırmada, öğrencilerin çevre duyarlılıklarının farklı şekillerde ortaya çıktığını görüyoruz.

Öğrencilerin %19'u çevreyle ilgili medya-yayın takibi yaparken %37'si çevresel inisiyatif alıyor. Öğrencilerin %59'u çevresel bilgiye sahipken %69'u çevresel farkındalık gösteriyor ve %70'i etrafına, akranlarına çevre konularında liderlik edeceğini belirtiyor. Kız ve erkek öğrencilerin çevreye yönelik davranışlarında, çevresel farkındalık ile bilgi seviyelerinde de farklılıklar gözlemliyoruz. Kız öğrenciler daha fazla çevresel inisiyatif alma eğilimindedir. Ayrıca erkek öğrencilere göre daha fazla çevresel liderlik davranışı sergiliyorlar. Çevre sorunları hakkında bilgi düzeyi konusunda da kız öğrenciler daha önde. Çevreyle ilgili medya ve yayın takibine baktığımızda ise erkeklerin kızlara göre daha fazla yayın takip ettiğini görüyoruz. Gençlerin çevresel bilgilerini artırmada, çevreye yönelik olumlu tutum ve davranış geliştirmelerinde toplumsal cinsiyetin göz önünde bulundurulması ve cinsiyet temelli nedensel araştırmaların yapılması konuya katkı sağlayabilir.

Araştırmanın amacı ve mevcut bulgular

Gençlerin çevre hakkındaki tutum, bilgi, kaygı ve davranışlarının gelecekte doğal kaynaklar ve onların sürdürülebilirliği üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisi bulunuyor. Bugünün gençlerinin geleceğin karar vericileri olacağı düşünüldüğünde onların çevre konusunda ne düşündüklerini ve hissettiklerini, neler bildiklerini ve çevre için ne gibi inisiyatifler almaya hazır olduklarını araştırmak, çevrenin korunmasının geleceği ile ilgili ipuçları vermesi bakımından önem taşıyor.¹ Öte yandan doğa gençlere miras kalacağından gençlerin çevre ve doğayı koruma ile yakından ilgilenmeleri gerektiği savının ötesine geçip gençlerin çevre sorunları ile neden ve nasıl ilgilendiği ve hangi koşullarda çevreci davranışlar geliştirebildiğinin incelenmesi gelecek kadar bugün için de önemli.

Gençlerin çevresel bilgi düzeyini, çevresel tutum ve davranışlarını inceleyeceğimiz araştırmanın ilk bölümünde İstanbul genelinde 12. sınıf öğrencilerinin çevre konusunda bilgi, tutum ve davranışlarını cinsiyet açısından ele alıyoruz. Kadınlar ve erkekler, toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla çevre sorunlarından farklı derecede etkileniyorlar. Çevre politikalarının karar mekanizmalarında kadınlar ve erkekler eşit biçimde temsil edilmiyorlar. Kadın ve erkek arasındaki toplumsal eşitsizlikler kalkınma, çevre ve iklim değişikliği bağlamında derinleşebiliyor. 1980'lerden itibaren toplumsal cinsiyet ve çevre konusu gündeme gelmeye ve akademik ve siyasi çevrelerce tartışılmaya başlandı. Özellikle Birleşmiş Milletler bünyesinde çevre, iklim ve enerji krizlerinin kadınlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi ve azaltılmasına

* Ahu Ergen, Öğretim Görevlisi, Bahçeşehir MYO, ahu.ergen@bahcesehir.edu.tr
* Seda Gökçe Turan, Öğretim Görevlisi, Bahçeşehir MYO, sedagokce.turan@bahcesehir.edu.tr
** Barış Gençer Baykan, Araştırma Görevlisi Dr., Betam, baris.baykan@bahcesehir.edu.tr

¹ Meinhold ve Malkus, 2005, s.512

yönelik çalışmalar başlatıldı.² Genç kadın ve erkeklerin çevre ile ilgili konulara bakışını ele almak ve varsa farklılıklar üzerine düşünmek çevresel eğitim süreçlerinin tasarlanması, cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi ve sürdürülebilirlik politikalarına toplumsal cinsiyetin dahil edilmesi açısından önemli olabilir.

Genç kız ve erkeklerin, çevre bilgisi, çevreye yönelik tutum ve davranışlarını cinsiyet açısından değerlendiren çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıyor. Erzurum'da 450 lise öğrencisinin çevreye yönelik tutumlarının cinsiyet açısından incelenmesini amaçlayan çalışmada, cinsiyetin çevreye yönelik tutumu kız öğrenciler lehine etkilediği, cevaplayıcıların çevresel düşüncelerini davranışa dönüştürme konusunda ise yetersiz oldukları görülüyor.³ İstanbul'da ön lisans öğrencileriyle yapılmış bir başka araştırmada kız öğrencilerin çevresel risk puan ortalaması ve çevresel tutumları erkek öğrencilere göre daha yüksek bulunmuş.⁴ Öte yandan Finlandiya'da ve ABD'de yapılmış çalışmalarda ise Türkiye'dekinin aksine erkek öğrenciler çevre bilgisi testinde daha yüksek skorlar elde etmişler.⁵ Ankara'da özel ve devlet okullarında ortaöğrenimine devam eden 1497 öğrenci ile yapılan araştırmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevresel tutumlarının daha olumlu olduğu saptanmış.⁶ Ayrıca, sadece toplumsal değerler açısından değil, farklı kültürler de göz önüne alındığında ve literatürde yapılmış araştırmalar incelendiğinde genel olarak kültürel normlar ve kişinin eğitim durumundan bağımsız olarak kadınların erkeklere göre toplumsal konularda daha fazla ilgi gösterdiği de araştırmacılar tarafından belirleniyor.⁷

Öğrencilerin araştırmanın her bir boyutuna yönelik sorulara katılma oranları şöyle: Çevreci liderlik: %70, çevresel farkındalık %64, çevre bilgisi: %59, çevreyle ilgili inisiyatif alma: %37, çevreyle ilgili medya-yayın takibi: %19. Öğrencilerin %70'inin katıldığı çevreci liderlik soruları üçüncü şahısların davranışlarına yönelik yargıları içeriyor. Ne var ki öğrencilerin çevre ile ilgili inisiyatif alma sorularına katılım oranı %37'dir. Bu bulgu çevreci davranış göstermede bireysel olarak harekete geçmede sorunlar olduğuna işaret ediyor. Kız öğrenciler daha fazla çevresel inisiyatif alma eğilimindedir. Ayrıca erkek öğrencilere göre daha fazla çevresel liderlik davranışı sergiliyorlar. Çevre sorunları hakkında bilgi düzeyi konusunda da kız öğrenciler daha önde. Çevreyle ilgili medya ve yayın takibine baktığımızda ise erkeklerin kızlara göre daha fazla yayın takip ettiğini görüyoruz.

Kız öğrenciler daha fazla çevresel inisiyatif alma eğilimindedir

İstanbul'daki Teknik Liseler, Endüstri Meslek Liseleri, Kız Teknik Öğretim Meslek Liseleri, Anadolu Liseleri'nde eğitimine devam eden 16-17 yaş grubunu kapsayan 1034 örnekleme yaptığımız araştırmada, kız ve erkek öğrencilerin çevreye yönelik davranışlarında, çevresel farkındalık ve bilgi seviyelerinde farklılıklar gözlemledik. Araştırmanın en çarpıcı bulgularından biri çevresel inisiyatif alma oranının (%37) düşük olmasıyla beraber liseye devam eden kız öğrencilerin çevreyle ilgili inisiyatif alma konusunda erkeklerden daha istekli olmaları.

Çevresel inisiyatif almaya yönelik tutumları her zaman yaparım diyen kız ve erkek öğrencilerin oranı şu şekilde farklılaşıyor.

- Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım (Kız öğrenciler: % 55 ; erkek öğrenciler: %48)
- Okulumuzda çevre ile ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü katılmak isterim (Kız öğrenciler:% 38; erkek öğrenciler: % 29)
- Arkadaşlarım beni çevreye duyarlı olarak bilirler (Kız öğrenciler: % 54 ; erkek öğrenciler: % 45)
- Yaşanabilir bir çevre için gerekirse uzun süre ücretsiz çalışabilirim (Kız öğrenciler: %26; erkek öğrenciler: % 21)
- Çevre konusunda bilgilerimi arkadaşlarımla paylaşıyorum (Kız öğrenciler: % 38; erkek öğrenciler: %38)
- Bir ürün alırken atığının geri dönüşümlü olmasına dikkat ederim (Kız öğrenciler: % 37; erkek öğrenciler: % 34)
- Daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim (Kız öğrenciler: 32; erkek öğrenciler: % 35)

² Politika Dökümanı: Kadın ve Çevre. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008; Toplumsal Cinsiyet ve Çevre, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2010

³ Kaya ve diğ., 2009, s.43

⁴ Yurtseven ve diğ., 2010

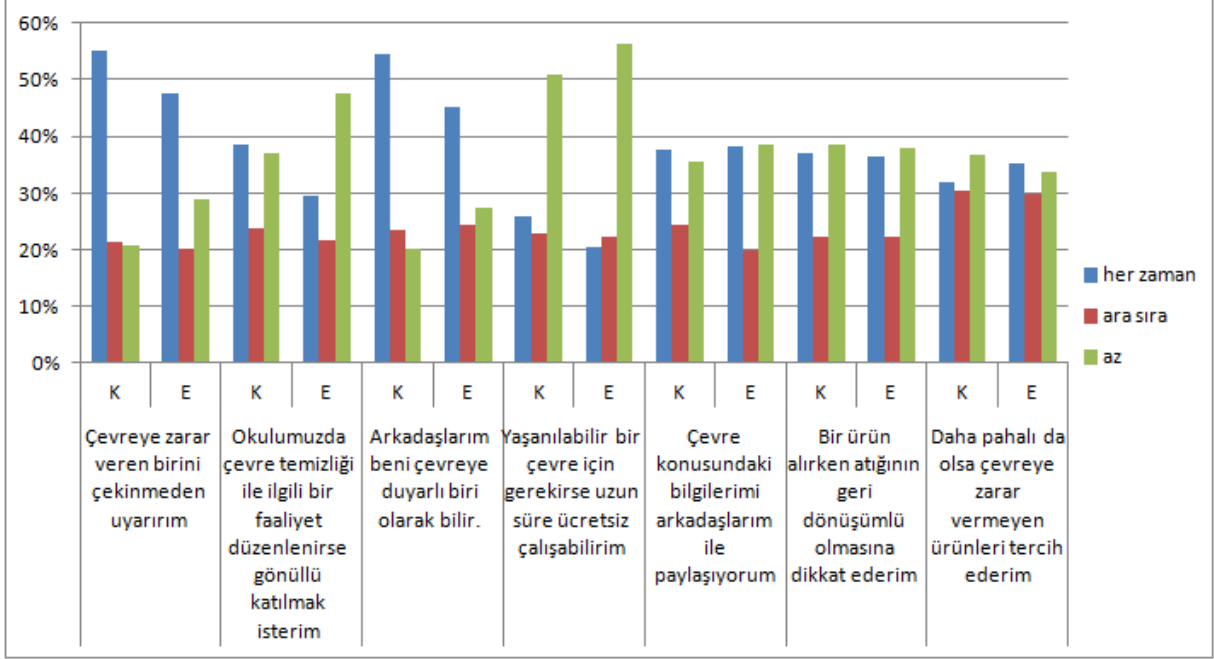
⁵ Meinhold ve Malkus, 2005, s.511., Tikka ve diğ., 2000, s.15-16

⁶ Tuncer ve diğ. 2007, s:215

⁷ Tuncer ve diğ., A.g.e.

Şekil 1'de görülebileceği üzere kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında çevreye yönelik inisiyatif almaya yönelik olumlu tutum arasında çok büyük bir farklılık görülmemekle beraber, erkek öğrencilerin inisiyatif almaya yönelik olumsuz yargılarının kızlara göre daha fazla olduğu gözle görülür.

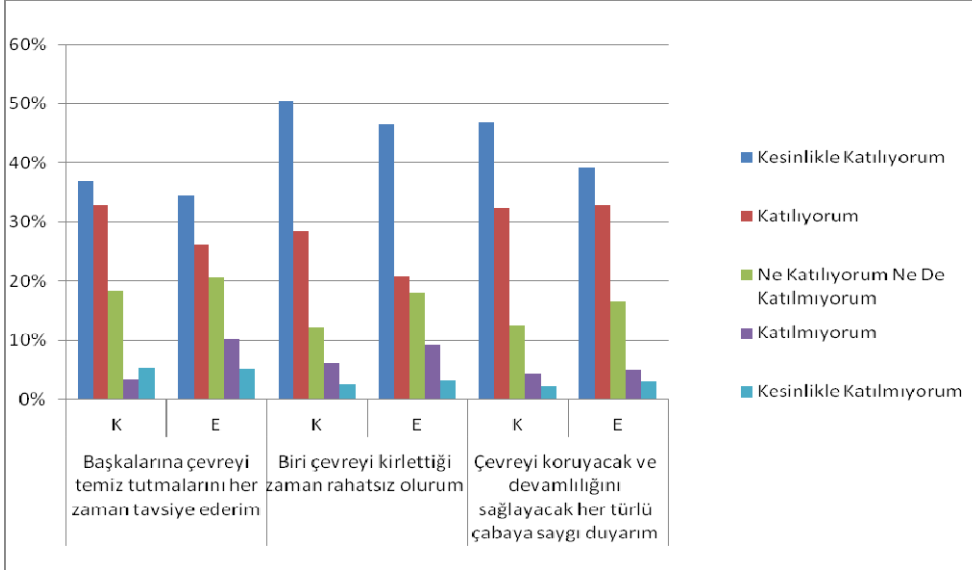
Şekil 1: Kız ve erkek öğrencilerin çevreye ilgili inisiyatif almaya yönelik tutumları

Çevreci liderler kız öğrenciler

Araştırmada dikkati çeken bir başka bulgu ise çevre konusunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla liderlik davranışı sergilediklerine dair gözlemimiz. Çevre konusunda bireysel tutumların yanı sıra topluluk olarak hareket etme veya akranlarla etkileşim halinde olmak önemlidir. Kız öğrenciler başkalarının çevreci tutumlarına yönelik daha etkin müdahalede bulunmaya eğilimlidir.

Şekil 2: Kız ve erkek öğrencilerin başkalarının çevreci davranışlarına yönelik tutumları

Şekil 2. incelendiğinde kız öğrencilerin başkalarına çevreyi temiz tutmalarını her zaman tavsiye ederim önermesine katılma oranları %70 iken erkek öğrencilerde bu oran %35. Bu maddede katılım oranı

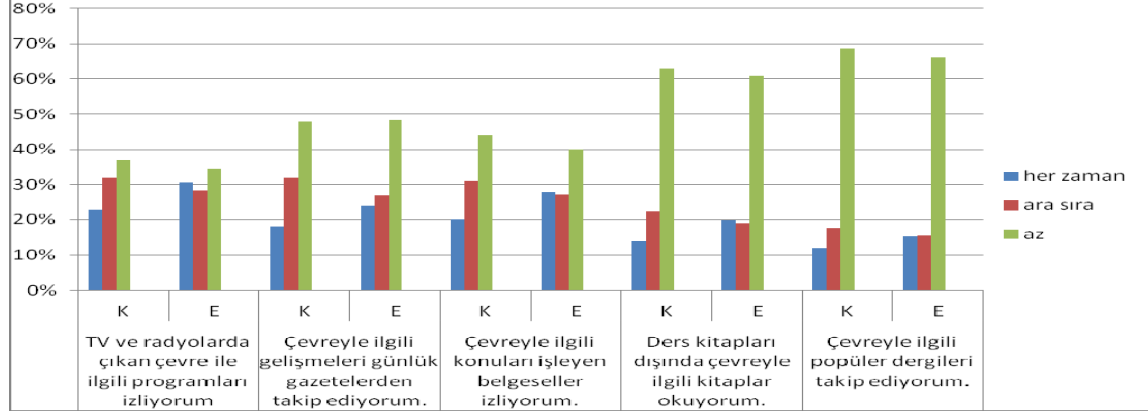
incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilerden iki kat daha fazla arkadaşlarına çevre ile ilgili tavsiye verdiği görülüyor.

Biri çevreyi kirlettiğinde rahatsız olduğunu belirten kız öğrencilerde oran %51 iken erkek öğrencilerde bu oran % 47. Çevreyi koruyacak ve devamlılığını sağlayacak her türlü çabaya saygı duyduğunu belirten kız öğrencilerde oran % 47 iken bu erkek öğrencilerde % 39'a düşüyor. Bulgular birlikte incelendiğinde, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla çevreci liderlik davranışı gösterdiğini söylemek mümkün.

Gençler çevre ile yayınlara ilgisiz, erkekler kızlardan daha çok takip ediyor.

Gençler; okulda aldıkları eğitimin yanı sıra yazılı ve basılı medya aracılığıyla da çevre ile ilgili bilgi sahibi oluyorlar. Eğitim malzemelerinin dışında televizyonlarda ve radyolardaki çevre programları, günlük gazetelerde çevre ile ilgili haberler, çevre belgeselleri, çevre ile ilgili kitaplar ve popüler dergiler de gençlerin başvurdukları kaynaklar arasında. Diğer yandan gençlerin başta internet olmak üzere medyayı takip ettikleri fakat çevre içerikli yayınları yeterince takip etmediklerini söyleyebiliriz (%19). Araştırmaya katılan öğrencilerin çevreyle ilgili medya ve yayın takibi incelendiğinde; erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla yayın takip ettikleri sonucu ortaya çıkıyor. Öğrenciler en çok TV ve radyolardan ve belgesellerden çevre ile ilgili yayınları takip ediyorlar. Popüler dergiler ve bilimsel makaleler en az başvurulan kaynaklar. Gençlerin çevre konusunda dikkatlerini çekecek ve onları harekete geçirecek yayınların sayısının ve kalitesinin artırılması gençler üzerinde olumlu etki etkiler yaratabilir.

Şekil 3: Kız ve erkek öğrencilerin çevreyle ilgili yazılı ve basılı yayın takip sıklıkları

Gençlerin çokça kullandığı medya aracı olan interneti kullanım sıklıklarına bakıldığında ise; % 48,5'inin günde 1-3 saat, %21'inin haftada 1-2 saat, % 17'sinin günde 5 saatten fazla kullandığı, % 6'sının ise internet kullanmadığı görülüyor. Kızların %12'si, erkeklerin ise % 22'sinin günde 5 saatten fazla internet kullandığı ortaya çıkıyor. Bu bulgu çevreyle ilgili bilgilendirme ve harekete geçirmede özellikle erkek öğrenciler üzerinde internetin etkili bir mecra olarak kullanılabileceğine işaret ediyor.

Her beş gençten ikisi çevre sorunları konusunda bilgisiz ancak kızlar erkeklerden daha bilgili

Çevresel tutum ve davranış geliştirmede çevresel bilgi tek belirleyici olmamakla beraber çok önemlidir. Artan çevresel sorunların önüne geçilmesinde, öğrencilerin örgün eğitimde veya okul dışı yaşamda çeşitli kaynaklardan edindiği bilgiler, bireysel veya topluluk seviyesinde çevre için harekete geçmek için elzemdir. Türkiye'deki örgün eğitim sistemi içinde çevre eğitimi, ilköğretimde 1. sınıfta başlıyor. Ortaöğretimdeki çevre eğitiminde ise, 1992 yılından başlayarak, Coğrafya dersi ve genellikle 9.sınıfta açılan seçmeli dersler grubundaki "Çevre ve İnsan" dersinde, doğal çevre, çevre sorunları ve enerji gibi konular işleniyor.

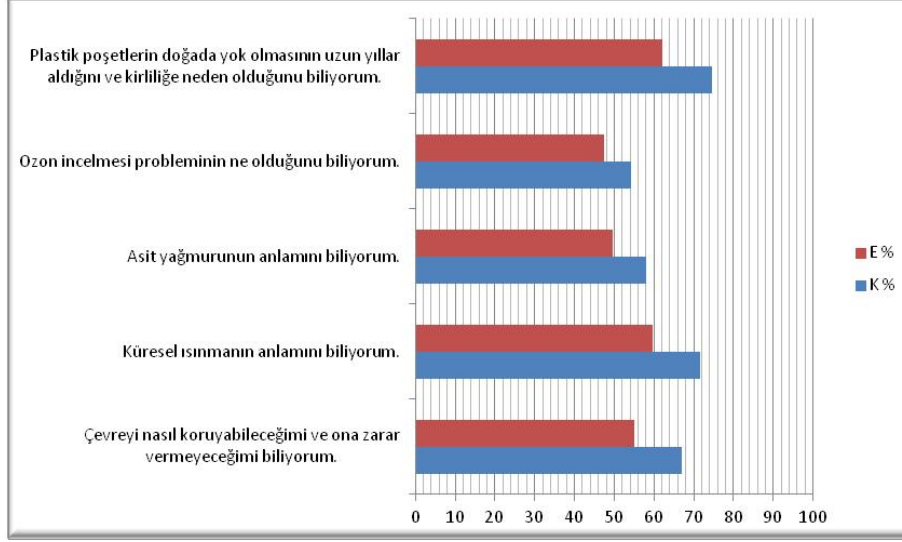
Araştırma çerçevesinde öğrencilere aşağıdaki temel çevre sorunları ile ilgili bilgileri sorduk. Lise son sınıf öğrencilerinin yaklaşık yarısının (%41) çevreyle ilgili bilgi sahibi olmadığı görülüyor. Bunun nedenleri arasında müfredattan kaynaklanan sorunları ve okul dışı eğitimde (aile, çevre) çevre sorunlarının henüz yer bulmamasını sayabiliriz. Her ne kadar müfredatta çevre dersleri çoğalsa da öncelikle eğitimcilerin çevre konusunda eğitilmesi ve eğitimcilerin lisans programlarında çevre ile ilgili bilimsel ve pedagojik

içeriğin artırılması düşünülebilir.

Çevre bilgisini ölçmeye yönelik sorulara verilen cevaplarda ise kız öğrencilerin önde olduğu görülüyor.

- Plastik poşetlerin doğada yok olmasının uzun yıllar aldığını ve kirliliğe neden olduğunu biliyorum (Kız öğrenciler: %71,erkek öğrenciler: % 59)
- Ozon incelmesi probleminin ne olduğunu biliyorum (Kız öğrenciler: %57; erkek öğrenciler: 48.8)
- Asit yağmurunun anlamını biliyorum (Kız öğrenciler: 54; erkek öğrenciler: % 47)
- Küresel ısınmanın anlamını biliyorum (Kız öğrenciler: %73 ; erkek öğrenciler: % 62)
- Çevreyi nasıl koruyabileceğimi ve ona nasıl zarar vermeyeceğimi biliyorum (Kız öğrenciler: % 66; erkek öğrenciler: %54).

Şekil 4: Kız ve erkek öğrencilerin çevre bilgisi sorularına katılım oranları

Sonuç

İstanbul'daki Teknik Liseler, Endüstri Meslek Liseleri, Kız Teknik Öğretim Meslek Liseleri, Anadolu Liseleri'nde eğitimine devam eden 16-17 yaş grubunu kapsayan 1034 kişilik örnekleme yaptığımız araştırmada, kız ve erkek öğrencilerin çevreye yönelik davranışlarında, çevresel farkındalık ve bilgi seviyelerinde farklılıklar gözlemleniyor. Öğrencilerin araştırmanın her bir boyutuna yönelik sorulara katılma oranları şöyle: Çevreci liderlik: %70, çevresel farkındalık %64, çevre bilgisi: %59, çevreyle ilgili inisiyatif alma: %37, çevreyle ilgili medya-yayın takibi: %19. Öğrencilerin %70'inin katıldığı çevreci liderlik soruları üçüncü şahısların davranışlarına yönelik yargıları içeriyor. Ne var ki öğrencilerin çevre ile ilgili inisiyatif alma sorularına katılım oranı %37'dir. Bu bulgu çevreci davranış göstermede bireysel olarak harekete geçmede sorunlar olduğuna işaret ediyor.

Konuya kız ve erkek öğrenciler açısından bakıldığında; kız öğrencilerin daha fazla çevresel inisiyatif alma eğiliminde oldukları görülüyor. Diğer yandan kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha fazla çevresel liderlik davranışı sergiliyorlar. Çevre sorunları hakkında bilgi düzeyi konusunda da kız öğrenciler daha önde. Çevreyle ilgili medya ve yayın takibine baktığımızda ise erkeklerin kızlara göre daha fazla yayın takip ettiğini görüyoruz.

Genç kadın ve erkeklerin çevre ile ilgili konulara bakışını ele almak ve varsa farklılıklar üzerine düşünmek çevresel eğitim süreçlerinin tasarlanması, cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi, bireysel ve toplumsal düzlemde çevreci uygulamaları teşvik etmek ve sürdürülebilirlik politikalarına toplumsal cinsiyetin dahil edilmesi açısından önemli olabilir. Öğrencilerin çevreyle ilgili farkındalık ve bilgi sahibi olmalarına rağmen inisiyatif almada yeterince motive olmadıkları görülüyor. Geçmiş araştırmalar çevreci davranışa etki eden faktörler olarak çevre bilgisinin ve farkındalığın yanı sıra; kişilikle ilgili faktörler, ergenlerin gelişim özellikleri, çevreci değerler, ilgisizlik, gereksiz görme gibi kişisel engellere işaret ediyor. Gelecek araştırmalarda gençlerin çevreci davranış göstermelerinde etkili olan diğer faktörlerin araştırılması konuya ışık tutabilir.

KAYNAKÇA

Aydın, Fatih., Kaya, Hüseyin (2011) "Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının Değerlendirilmesi, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:24, p.229-257.

Kaya, Ercan., Akıllı, Mustafa., Sezek, Fatih (2009) Lise Öğrencilerinin Çevreye Karşı Tutumlarının Cinsiyet Açısından İncelenmesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl 9, Sayı 18, p. 43-54.

Meinhold, Jana L., Malkus, Amy J (2005) "Adolescent Environmental Behaviors : Can Knowledge, Attitudes, and Self-Efficacy Make a Difference?", Environment and Behaviour, 37 (4), p. 511-532.

Politika Dökümanı: Kadın ve Çevre. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008;

Tikka, Paivi., Kuitunen, Marku T., Tynys, Salla M (2000) "Effects of Educational Background on Students' Attitudes, Activity Levels, and Knowledge Concerning the Environment", The Journal of Environmental Education, 32 (3), p.12-19.

Toplumsal Cinsiyet ve Çevre, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi,2010

Tuncer, G. , Ertepinar, H., Tekkaya, C. & Sungur, S. (2007). Environmental Attitudes of Young People in Turkey: Effects of School Type and Gender. Environmental Education Research, Vol:11, No:2, p: 215-233.

Yurtseven, Eray., Vehid, Suphi., Köksal, Selçuk., Erdoğan, M.Sarper (2010) "İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Çevresel Riskler Konusundaki Duyarlılıkları", F.Ü.Sağ.Bil.Tıp Dergisi, 24 (3), p. 193-199.